

Stavangeren

Nr 1 April 2001

ISSN 0806 - 184x

STAVANGEREN ER MEDLEMSBLAD FOR BYHISTORISK FORENING
STAVANGER. REDAKSJON: BJØRN K. AARRE, KIRSTI LÆRDAL
OG RANDI FOLKESTAD. MEDLEMSKAP TEGNES VED
INNBETALING AV KR. 150,- TIL KONTO 3201 25 37 300

- 2 Byhistorien** *Av Berit M. Grande*
- 3 Vålands historie (del II)**
Av Kirsten Ursin - Smith
- 10 Bojer - Lange** *Av Reidar Fraffjord*
- 13 Jens Zetlitz** *Av Jan Christiansen*
- 18 Speideren blir forbudt .**
Av Halvor Pedersen
- 19 Historien om Ynglingen**
Av Halvor Pedersen
- 22 Ingvald Enersen « Original Farce »**
Av Harald Sommerfeldt Schmidt
- 24 Nye kulturhistoriske skilter**
Av Erling Sømme Kielland
- 25 Årsmøtet**

BYHISTORIE.

Stavangers historie er lang. Vår forenings historie er kort; 10 år er det i disse dager siden vår byhistoriske forening ble stiftet. Mange er de som har fulgt foreningen gjennom dette tiåret og gledet seg over dens utvikling og vekst.

Av vedtektene fra stiftelsesmøtet den 24. april 1991 fremgår at vårt formål er å samle inn og formidle kunnskap om Stavanger, og skape interesse for byens historie og egenart. Dette skal skje ved at medlemmene gjennom publikasjoner, foredragsvirksomhet og andre tilbud trekkes aktivt med i foreningens arbeid og utfordres til selvstendig utforskning av Stavangers fortid. Foreningen skal videre ha som målsetting å skape kontakt og samarbeid med foreninger og institusjoner som har beslektede interesser.

Allerede første året ble "Kjenn din by"-vandringene og medlemsbladet "Stavangeren" etablert, to medlemsmøter med foredrag ble også avholdt. Oppslutningen bekreftet foreningens berettigelse; fra 25 til 120 deltakere var til stede under arrangementene.

I etableringsåret fikk foreningen 88 medlemmer. Det fremgår av årsberetningen at inntektsgrunnlaget hovedsakelig var medlemskontingenten, noe som ga "et spinkelt grunnlag for videre ekspansjon og virksomhet"

Hvor står vi nå, ti år senere?

Årsberetningen for 2000 avdekker at medlemstallet er mer enn tredoblet. Aktiviteten har vokst og oppslutningen om det enkelte arrangement har økt like mye som medlemsveksten! Jeg har ikke skriftlig belegg for påstanden, men er likevel sikker på at også målene om å utfordre medlemmer til selvstendig forskning i byens fortid er nådd, det mangler ikke på engasjement!

Hvilke utfordringer står vi så overfor, hva bør vi gripe fatt i?

Se *det* er spørsmål for store for en nyvalgt leder å besvare alene! Noe vil jeg derfor med en gang sende tilbake til dere lesere; - hvilke ønsker har *du* for foreningens virksomhet *ut over* det vi i dag tilbyr? Er det kan hende noe på egenaktivitets- og dialogsidene vi bør gripe fatt i? Vi imøteser dine innspill.

Fra styrets ståsted er utfordringene mange:

Det "spinkle grunnlag for videre ekspansjon" som inntektssiden representerte i 1991 er fortsatt en utfordring. Negativ egenkapital på 49 kroner ved årets inngang avslører at ambisjonene må løftes i tråd med vekst på inntektssiden. Dette skal styret gripe fatt i og medlemmene få høre mer om. Men – det tynger oss ikke! Byhistorisk forening er en livskraftig ungdom med livets rett. Det er nok få foreninger som kan vise til tilsvarende vekst i aktiviteter og medlemstall siste tiår! Det nye styret gleder seg til å gripe fatt i sitt arbeid og gratulerer medlemmene med tiårsjubileet!

Berit M. Grande
leder

Trekk fra Vålands historie

Av Kirsten Ursin – Smith

Her følger andre del av Vålands historie. Denne gang skal vi se nærmere på arkitekturen og byggeskikken i bydelen.

Artikkelen tar for seg et utvalg av de hus som er nevnt i prosjektoppgaven. Fotograf har vært Dag Magne Søyland.

Arkitektur betyr byggekunst. Ordet som er sammensatt (bygge og kunst) har to aspekter ved seg, det praktiske og det estetiske. I det praktiske aspektet ligger det at husets primære oppgave er å beskytte mennesket mot vær og vind, det estetiske kunne vi noe poetisk kalle ” et dikt om vårt liv ”.

Byggeskikk er arkitektur som er blitt typisk i et område. Jeg vil vise eksempler på dette, men også trekke fram enkelttilfeller, fordi det nettopp er dette som skaper variasjon og liv i bydelen.

Våland bydel må kunne sies å være et yndet studieobjekt både for en med rent kunsthistorisk interesse, og for en som er mer kulturhistorisk orientert. Vi finner flere av Stavangers vakreste bygg nettopp her, og kan studere gode formutrykk, samtidig kan vi studere de mest alminnelige og gode formutrykkene. Her finnes uttallige eksempler på hvordan former plukkes fra internasjonale stilretninger og omsettes på et alminnelig folkelig plan.

Men huseierne var avhengig av å kunne leie ut en etasje i huset for å få inntekter til å betale ned lån. Uttallige er derfor de dispensasjonssøknader vi kan lese om i bystyreforhandlingene. Utfallet var som regel alltid positivt.

Men loven syntes også å være til for å omgås. Dette gir seg konkret utslag i uttallige oppfinnsomme takkonstruksjoner.

Lover og bestemmelser

Bestemmende for hovedtrekkende ved bebyggelsen på Våland var den herskende bygningsloven av 1864. Det var ifølge denne ikke lovlig å bygge to etasjes hus. P.g.a. brannfaren skulle trehusenes høyde minskes til høyst syv alen fra gate til taklist. Svært ofte ser vi tak som faktisk ikke har noen annen hensikt enn å senke høyden til takgesimsen.

Naturlig nok blir kvister, arker og tilbygg av alle slag også bygget for å få maksimalt boareal på de små tomtene. Bygningsloven av 1896 hadde også regler om avstand eller brannveggsbestemmelser. På Våland ser vi at avstand i stor grad er valgt og vi får frittliggende boliger på meget små tomter.

Bygningsloven begrenset dessuten arealet for trebygninger fra 300m² til 125m² og boligbankloven satte strenge grenser for hva en kunne koste på en trebygning. Dette førte til at trelasthandlere og byggmestere lanserte billige og masseproduserte hustyper.

Murtvangloven av 1904 resulterte i at i de mest sentrumsnære strøk ble hele kvartaler bygget i mur. På Våland er det kvartalene rundt Våland skole som vitner om denne loven. Trehusbebyggelse ble imidlertid tillatt utenfor de daværende sentrale strøk.

Våland tett, men fritt.

Forskjellige byggmestere har preget utbyggingen på Våland. Denne byggmesterbebyggelse kan på mange måter sies å være Stavangers svar på

Kristiansengården var tegnet av stavangerarkitekten Karl Grove Kielland. Han grunnla Teknisk Bureau og han ansatte arkitekt Erik Guttler i sitt firma. Det var Teknisk Bureaus arkitektkontor som oppførte Kristiansengården i Kamik i 1896. Gården var et ypperlig eksempel på historismens formspråk. 80 årenes klunkestil med uryddige, lunefulle og overraskende virkemidler etterstrebes. Urolig, men utrolig sjarmerende er denne sene sveitserstilen. Hus i denne kategorien er det som ofte står i fare for fall.. Kristiansengården var et av de hus som ble revet p.g.a trafikale forhold.

80 års bebyggelse i Oslo. Bebyggelsen representerer også noe av det tetteste man kan bygge med frittliggende småhus. En undersøkelse gjort av treopplysningsrådet viser at to kvartaler på hver sin side av Musegaten med til sammen 23 hus hadde en bruttotomt på 343 m² og utnyttelsesgraden i området var på 0,54. Gjennomsnittshuset var på 187m², og rommer stort sett to familier. Privat hage er det minimalt med, 66 m² pr. 100m² leilighet.

Den noe mer velsituerte byborger kunne bygge seg en mer individuell bolig, og hadde også større tomt. Ser vi på bydelens vestre del, begrenset av Eiganesveien og Welhavensgate, har vi mange eksempler på god borgerarkitektur

og representative villaer.

Men de finnes også spredt over det øvrige Våland., da mer som enkelt tilfeller.

Stilstrømninger.

Det har alltid vært en vekselvirkning mellom byggeskikken i byen og på landet. Det fortelles at bønder faktisk flyttet med seg huset sitt til byen. Mange tok ideen om det enkle nøkterne Ryfylkehuset med seg. Den klassiske laftede treroms stuen slik den utviklet seg på Vestlandet, kjennetegnes med en hovedetasje og en mezzaninetasje og en sterk vilje til symmetri i planløsningen. Klassismen som vi møter fra ca. midt på 1700 tallet her i

Rogalandsgaten 19 ble bygget i 1916 og bærer preg av å være bygget i en brytningsperiode. Det er velproposjonert med sluttet god form. Taket er valmet barokt mansardtak og har en fin sving nederst. Vinduene i første etasje er i god jugendtradisjon med veksling mellom store flater og rutete vinduer.

landet preget både private og offentlige bygg fram til ca. 1840 hvor historismen (populært kalt stilforvirringsperioden), overtar.

Sveitserstilepoken regner vi ofte fra 1860-1900. Rundt århundreskiftet gjør ” art nouveau ” – jugendstilen – seg gjeldende her hjemme. Også denne retningen er tyskinspirert. Den tyske betegnelsen skyldes tidsskriftet ” Die Jugend ” som ble stilens talenør. Jugendstilen reagerte på historismens form og materialbruk- man ønsket å skape ny selvstendig stil, og å komme vekk fra stillkopier. Det ble lagt vekt på å dekorere flatene. Vinduene brukes dekorativt, og de opprutes mer. Farget glass ble også mye brukt i jugendstilen. Ofte som småruter langs kanten, eller glassmaleri

over hele flaten. Dette finner vi igjen på flere hus på Våland. Jugendstilen søker i det hele tatt å forene arkitektur og dekorativ kunst og den har en dekorativ geometrisk (4) og en floral retning. Som i sveitserstilen er de takene i jugendstilen et karakteristika.

Mansardtaket (5) og det valmede tak brukes om hverandre, men taket stikker ikke ut over bygningskroppen slik som i sveitserstilen.

I kjølvannet av jugendstilen møter vi under den første verdenskrig og fremover på 1920 tallet en barokk/romantisierende retning i arkitekturen.

Arkitektene vender seg med interesse mot 16-1700 talls arkitekturen og inspirasjon hentes i tillegg til Tyskland også fra England, Sverige og

Danmark. Arkitekturen kjennetegnes ved særlig bratte tak og vinduer som ligger mer i flaten, og det brukes også mye barokk ornamenter.

I denne perioden tar arkitektene hensyn til bygningens funksjon i valg av stil, men dette spenner over romansk stil, gotikk og renessanse. Høgskolen i Hannover med sin strenge opplæring i gotikk setter sitt preg på de unge arkitekter og dette viser seg igjen her hjemme..

De norske arkitekter som hadde studert i Tyskland hadde også sett de sveitsiske alpehusene og latt seg inspirere av disse. Historismens arkitektur blir da også kalt sveitserstil. Det var de tekniske nyvinningene som muliggjorde husstypen. Panelene kunne masseproduseres, støping av speilglass muliggjorde store vindusflater og teglverk og skiferbrudd produserte store mengder takstein. Kjennetegnene på sveitserstilen er mange. Karakteristisk er de store takflatene som stikker langt ut over bygningskroppen og med synlige sperrebjelker under. I gavlspissene finner vi de mest utstuderte dekorasjoner. Disse utskjæringene ble også masseprodusert. Planløsningen er korsformet og muliggjorde mengder av gavler til utsmykning. Korsformen går også igjen i vindusformen. Profilerte listverk (1) mellom etasjene og felt under vinduene er også med på å løse opp fasadeformen. Stilen er en klar reaksjon på klassisismens strenge lukkethet og gir et fasettert oppløst inntrykk. Fargene på husene var ofte gult med brunt listverk og rødt med grønt listverk. Karakteren på disse husene var transparent og levende, og hageanleggende var naturlig nok ofte i engelsk/romantisk stil.

I Våland bydel finner vi eksempler på ren sveitserstil, en forenklet/forflatet byggmestersveitserstil og detaljer fra stilen på andre bygg som har en hovedform i en annen stilart. Som en reaksjon på dette igjen får vi så i 1920 en nyklassisistisk periode, ofte mektig og imponerende, men også nøktern og økonomiserende og en forløper for funksjonalismen.

Mellom klassisismens prestegård og «funktis klumper».

For å få et historisk perspektiv på hvordan arkitekturen på Våland har utviklet seg vil jeg nevne eksempler innenfor tidsrommet 1850 – 1920.

Svært kjente og godt omtalte bygninger vil bare kort bli nevnt, og hovedvekten tillagt mer ukjente. Jeg har lagt vekt på å få alle deler av bydelen representert. Videre har jeg prøvd å spenne over et spekter omfattende sosial boligbygging i kommunal regi, spekulasjonsbygging i byggmesterregi, eneboliger og tomannsboliger, arkitektegnede borgerhus og offentlige bygg. Detaljer av arkitektonisk og miljømessig interesse blir kort kommentert.

(Beskrivelsene det henvises til finnes i liten grad i artikkelen, men er utført i forb. med notat til fotografiene.)

Det må også nevnes at i en oppgave av denne art står en i stor fare for å sette merkelapper med stil og båsnummer på enkeltbygg.

Jeg ber om at stilbetegnelser kun må oppfattes som retningsgivende og forståelse for at disse nyttes for å forenkle fremstillingen.

Det som skjer er at impulser fra vår egen historiske arkitektur til enhver tid smelter sammen med impulser fra utlandet. Dette sammen med den enkelte arkitekt eller byggmesters eget formspråk på stedet gir det endelige resultat. Dette er naturlig nok i de fleste tilfeller sammensatt. Det vil av det etterfølgende fremgå at jeg ikke har med arkitektnavn på alle hus. Dette har sammenheng med at bygningsvesenets arkiver brant en gang i slutten av 1920 årene, noe som gjør at et verdifullt kildemateriale er gått tapt. Jeg har forsøkt å orientere meg ved samtaler med beboerne. Hvor man ikke har hatt tegninger av huset, har man som regel hatt kjennskap til byggeåret, men arkitekt/byggmester har vært ukjent for mange.

Offentlige bygg i bydelen.

Som tidligere påpekt er det flere offentlige bygg i Våland bydel. Allerede før 1900 fikk bydelen tre offentlige bygg som ligger bare steinkast fra hverandre, - teateret, turnhallen og museet. Teateret ble påbegynt i 1881 og ferdigbygget året etter. Turnhallen, ble bygget et par år senere, og museet sto ferdig i 1893. Den andre del av museet ble først bygget i 1930.

Tegningen til alle disse tre samt til Stavanger sykehus, som noe senere ble bygget på det såkalte Skjævelandsstykket, var utarbeidet av arkitekt H. S. Eckhoff.

Vidarsgaten «Niggeren».

Bortsett fra sykehuset er alle disse bygninger oppført i tysk inspirert pseudorenessanse. I en artikkel om Stavangers arkitekturhistorie mellom 1850 og 1930 i Stavanger Museums årbok 1973, skriver amanuensis Hild Søbye om disse bygg:

«Teateret har imidlertid lite igjen av sitt opprinnelige preg p.g.a. uttallige om- og påbygninger, likeledes museet som først fikk sin annen fløy i 1930 og i den forbindelse i pakt med funksjonalismens ideer ble skrellet for sin overgådde pseudorenessanse.» Arkitekt for ombyggingen var den kjente Oslo arkitekten Lars Bakker, i byarkitekt Erling Nilsens regi.

De første bygninger på sykehuset er tydelig influert av samtidens sykehusarkitektur som Gaustad asyl og Rikshospitalet i Oslo, både i sin moderne form basert på paviljong system og i sin arkitektoniske utførelse. Nord-europeisk teglstenarkitektur fra Christian IV tidens renessanse var en populær arkitektonisk inspirasjonskilde for mer kostbare monumentale bygg i 1890 årene.”

To andre markante offentlige bygg i bydelen, er Våland skole som ble bygget i 1925. Dette bygg er tegnet av arkitekt Erik Erga, og er en representant for 20-talls klassisismen. Bygningen har et bunkersaktig utseende, og nærmest utstråler makt og monumentalitet.

imidlertid bygget som privatbolig for skips-reder Lars Berentsen. Det ble oppført i 1880, og er tegnet av arkitekt Henrik Nissen fra Kristiania. Breidablikk er et typisk sveitserstilhus i konstruksjon og planløsning, men håndarbeidet til minste detalj.

Kommunehusene i området ved Vidarsgate « Niggeren ».

Disse husene er det beste bevis på den kommunale sosiale boligbygging som også ble foretatt på Våland. Husene ble bygget omkring 1920, de første leiekontraktene ble inngått i 1921. Husene er tegnet av stadsarkitekt Vestby som hentet inspirasjon fra England. Det er bygget tre forskjellige hustyper, - firemannsboliger, vertikaldelte tomannsboliger og horisontaldelte tomannsboliger. Da husene sto ferdig var de meget moderne. I tillegg til engelsk påvirkning er det klart at også norske tradisjoner gjorde seg gjeldende og de største husene er preget av det som kalles "prestegårdsstilen",

Trekk og detaljer.

Når en skal beskrive Våland, er det en del typehus som for mange står som karakteristika på bydelen. Nå har forhåpentligvis foranstående vist med all mulig tydelighet at bydelen består av hus med særpreg.

Men først når trafikksaneringen finner sted blir det meningsfullt å tale om rehabilitering av de enkelte hus.

De minste er også uttrykk for god vestlandsarkitektur. Sadeltaket og den liggende panel går

Husene i Rektor Steensgate ble bygget i årene 1909 – 1911 av byggmester Ole Waldeland. Masseprodusert sveitserstil ! Det samme gjelder boligene i Tjodolvsgate. Den eneste forskjellen på disse er at takformen varierer.

I typehusene i Musegaten – som er av eldre dato enn de i Rektor Steens gate – ser vi eksempel på en ren sveitserstil. Dessverre er mye av det rent dekorative sveitserutstyret falt bort.

igjen i begge. Firemannsboligen er symmetrisk og med en stor pultark, tomannsboligene viser også sterk vilje til symmetri selv om inngangspartiet ikke ligger midt på huset, men på siden.

Disse husenes karakter ligger i den enkle formen og takets rene profil mot himmelen er vesentlig. De smårutete vinduene er dekorative i fasaden.

Dessverre har ikke vedlikeholdsarbeidet tatt tilstrekkelig hensyn til disse viktige detaljer, og mye er ødelagt. I en del områder av byen er det imidlertid hus hvor fellestrekkene er det dominerende.

Den beste karakteristikken av disse må være at de er rent folkelige.

Konklusjon.

Sentrumsnære boområder har så mange verdier for menneskene på alle plan at de må bevares. Men først når trafikksaneringen finner sted blir det meningsfullt å tale om rehabilitering av de enkelte hus. Bilen er et gode, men den må legges restriksjoner på.

Noter.:

1. Gesimsen, vanligvis et profilert listverk langs den øverste kant av brystpanel. Alt etter sin plassering på en fasade kan gesimsen skilles i takgesims, vegggesims eller sokkelgesims.
2. Mezzanin, kan best oversettes med halv etasje.
3. Lisene, lite fremspring som tjener til støtte for og til inndeling og dekorering av en ytre murflate.
4. Geometrisk og floral retning i jugendstilen, den florale stilen er direkte og organisk, kommer fra Frankrike og Belgia, planteornamenter og bølgende bevegelser er kjennetegnet, - den geometrisk konstruktive kommer fra Østerrike – Tyskland, er rettlinjert og konstruktiv, ornamentene i overflaten er sirkler og firkanter.
5. Mansardtak, tak med brukket linje.

6. Volutt: Arkitekturledd i form av spiralformet innrullet bånd. Først og fremst anvendt visuelt som formidlingsledd mellom vertikale og horisontale bygningsdeler.

Litteraturfortegnelse:

Abrahamsen, Helge: Hus før og nå, Aschehoug, 1961.

Alstrand, Jan Torsten: Akitekturtermer, Studentlitteratur, 1969.

Bang Andersen, Arne: Handelshuset Køhler, Stabenfeldt, 1971.

Brochmann, Odd: Hus i Norge, Aschehoug, 1944.

Bugge, Anders (m.fl.): Norsk bygningskunst, Aschehoug, 1927.

Bø, Alf: Samliv med fortiden, Gyldendal, 1976.

Foreningen til norske fortidsminnemerker bevaring: Gode råd om vinduer i eldre hus, Oslo, 1980.

Galleri Rudolf: Jugendstil i Stavanger, prosjektarbeid 1978.

Gundersen, Erik S.: og Ingvar Molaug: Minne-boken om Stavanger, Ødegårds forlag.

Kollandsrud, Gulik: Trehusbyen kan den gjenskapes ?, Treopplysningsrådet, 1978.

Florhagen, Per Jonas: Trebyen faller, Dreyer 1975.

Niber notat 1974: 17 Bydelsplanlegging i eldre boligstrøk.

Norberg/Schulz, Chr.: Mellom jord og himmel, Universitetsforlaget 1978.

Norges kunsthistorie bind I, fra Oseberg til Borgund, Gyldendal, 1981.

Næss, Hans Eyvind: Miljøbevaring i Stavanger, Stabenfeldt, 1975.

Parker, Marjorie: Vern om faste kulturminner, Universitetsforlaget, 1980.

Pevsner, Nicolaus: Europas arkitekturhistorie, Politikens forlag.

Prosjektoppgave ved Sosialhøgskolen, Stavanger: En undersøkelse omkring lekevaner, lekemiljø og lekemuligheter på Våland bydel i Stavanger.

Skadberg, Karsten: Stavanger vår egen by, Stavanger kommune, 1975.

Stavanger arkitektforening: Verd å se i Rogaland.

Stavanger Handelsforening: Stavanger bys industrielle og tekniske utvikling, Dreyers forlag, 1912.

Stavanger kommune: Stavanger, ved Kongen, Stortingets og Regjeringens besøk i Stavanger den 16. mai 1938.

Stavanger kommune: Gatenavn, april 1980.

Stavanger museum: Årbok 1973.

Thiis Evensen, Thomas (red): Byformyelse i miljøvernsperspektiv, Dreyers forlag, 1975.

Vreim, Halvor: Norsk trearkitektur, Gyldendal, 1947.

Østby, Leif: Norges kunsthistorie, Gyldendal, 1977.

Årbok for Karmsund, 1966 – 76, Haugesund 1976.

Bystyreforhandlingene for Stavanger fra 1900, 1918 og 1948.

Branntakst og panteregister på Statsarkivet. Matrikkel for Stavanger.

Generalplan for Stavanger.

BOJER - LANGE

Assosiasjoner etter et antikvariatbesøk

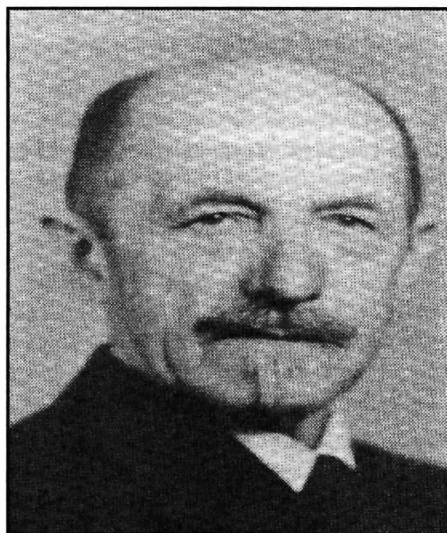
Av Reidar Fraffjord

Mot slutten av boksalget kunne du fylle en plastpose for få kroner, og jeg rasket med meg flere bøker og hefter med tilknytning til byens lokalhistorie. Ved næyere ettersyn var det en liten, uanseelig trykksak, utgitt av Stavanger Aftenblad i 1953, som påkalte min umiddelbare interesse. Dette lille heftet til 60-årsjubileet hadde bl.a. bidrag av Johan Bojer, forfatteren som med helteeppet «Den siste viking» hadde grunnfestet sitt ry som den suverene fortelleren, ikke bare i vårt eget land, men også utover landets grenser. Rent biografisk kjente jeg til at Bojer (1872 - 1959) hadde vokst opp hos fosterforeldre på en husmannsplass i Rissa ved Trondheimsfjorden. Den rette faren sørget imidlertid for at han kom på skoler og senere ut i verden. Hvilket forhold hadde nå imidlertid Bojer til Stavanger, -ettersom Aftenbladet hadde anmodet ham om å åpne festskriftet med et tidsbilde fra slutten av 1890-årene?

«Stavangerminner kalte han skissen sin, og allerede på en av de første sidene bringer han oss svaret med følgende linjer: «

Bondegutten fra Trøndelag var blitt skribent.

Han hadde fartet litt omkring i verden og hadde på sitt vis et navn, skjønt ikke nett-opp noe stort. Og på et pensjonat utafor hovedstaden treffer han en vakker pike med et innsmigrende vestlandsmål, hun var student og snart ferdig realkandidat.

Johan Bojer

«Og nå går det så underlig til at hun bestemmer seg på å kaste studiene over bord og slå seg sammen med meg, enda jeg såvisst ikke hadde stort å by på. Hun het Ellen Lange og var datter av en offiser som i Stavanger var stadsingeniør. I dag har man en kaptein Langes gate der, og det må vel være fordi han gjorde ett og annet som var godt for byen.» Her kom den første assosiasjon! I forbindelse med lokalhistoriske studier hadde jeg flere ganger konsultert et skrift av stads-

- ingeniør H. Lange, utgitt i 1896: «Beskrivelse over Stavanger Kommunes Eiendomme, Almennyttige Indretninger, Legater m.m.» Det var altså denne Halvard Lange (1842 - 1905) som var far til Ellen. Før han kom hit til byen hadde han vært sjef for Kristiansand landvernsbataljon. I folketellingen for Kristiansand er han oppført som løytnant og ugift i 1865..

To år senere finner vi ham imidlertid her i Stavanger, som assistent hos stadsingeniøren. Fra 1885 til 1899 er han selv byens stadsingeniør. Sistnevnte år ble han utnevnt til oberst og korpschef på Steinkjer, og i folketellingen 1900 finner vi ham med familie og tjenere i Egge kommune i Trøndelag. Halvard Lange ble slått til ridder av St.Olavs Orden for militær fortjeneste i 1904, men døde året etter, bare 63 år gammel.

Det var utpå ettersommeren i 1899 at Johan Bojer kom til sin forlovede i Stavanger hvor han tilbrakte noen måneder før de giftet seg og sammen dro til Roma. Mens Ellen gjorde alt klart til bryllupet, bodde han hos fru Aarreberg på «Maldeveien» og tilbrakte deler av dagen med et skrivarbeid. Men i forannevnte, sprudlende artikkel får vi også høre om hvordan bondegutten møtte embetsmennene i Stavanger. Bojer kaller dem «jernringen rundt Bredevannet»; de slapp nødig andre inn i kretsen sin. Ellers møtte han flere ganger borgermesteren i selskap.

En dag Bojer støtte på berømmtheten utenfor domkirken, inviterte Kielland ham med seg opp i Klubben på en formiddagsbit som viste seg å være en formidabel biff med et rått egg over - til en burgunder fra «skattkisten». I samtalsens løp nevnte Kielland: «De har jo fått min kjære Ellen på kroken. Jeg er forresten selv en Lange. Jo, den Ellenpike har jeg da svunget i mangen vals, når vi hadde samlet ungdom hjemme hos oss.»

Ellens fulle navn var for øvrig Ellen Lous Lange (1873 - 1934) Hun og hennes søsken hadde Lous - navnet etter moren, Thora Marie Lous, som var født i Kristiansand i 1845. Det bør nevnes at Ellen var en av de tre første jentene som tok examen artium ved Kongsgård skole. Dette var i året 1894, og jentene som var elever ved

Storm skole, gikk opp som privatister. (Først tre år senere, høsten 1897, fikk de første jentene begynne på gymnasiet på Kongsgård).

Slektsforholdet mellom Halvard Lange og Alexander Lange Kielland var det relativt greit å bestemme. De var tydeligvis tremenninger og hadde altså en felles oldefar som da, ifølge «Provst Alexander Langes Optegnelser om sit Liv og sin Samtid i Stavanger, 1818 - 1839», måtte være hans far, Christopher Andreas Lange (1744 - 1808) som var magasinforvalter på Akershus festning. Han regnes som stamfar til denne slekten i Norge. Alexander Lange hadde flere brødre, men hvilken av disse var farfar til Halvard Lange? En telefon til min gode venn, Gunnar Skadberg, gav meg raskt svaret. Han hette Balthazar Lange og var født i 1782. Hans sønn, far til Halvard og altså søskenbarn til Kiellands mor, Christiane Lange Kielland, var Christian Christoph Andreas Lange (1810 - 1861). Han var egentlig utdannet cand.theol., men ble i 1846 riksarkivar etter Henrik Wergeland.

Halvard Lange selv må ha hatt en enorm arbeidskapasitet. Bojer nevner i artikkelen sin at han hadde dagen fylt av så mange gjøremål. Han var offiser, stadsingeniør, brannsjef og bestyrer av kommunens store gårdsbruk i Hillevåg. En tid var han også lærer på teknisk aftenskole og gymnastikk-lærer ved en høyere skole (Kongsgård). Ferie fikk han bare i friluftslivet på «Maldemoen» når det om sommeren var våpenøvelse. Da han sluttet som stadsingeniør, ble denne stillingen delt på tre forskjellige ingeniører som alle syntes de hadde nok å gjøre!

Han fikk bygget hus og vannbasseng på Vålandshaugen og beplantet den med trær; -han la vei langs Hillevågsvannet til Strømvig, den såkalte Paradisvei, og vei la han også langs «Mosevannet» og plantet trærne der. Hans særlige venner var svanene ved «Bredevannet»; og når han om morgenen gikk til sitt arbeid, hadde han alltid noe godt med til dem. Derfor kom de også flaksende mot ham når de så ham komme. En dag fikk han også tid til å bygge flåte og hus for dem ute på vannet.

Ellen hadde fem søsken som levde opp: Christian Lous Lange, f. 1869, Karl Lous Lange, f. 1871, Marie Lous Lange, f. 1872, Hugo Lous Lange, f. 1881 og Ove Lous Lange f. 1885, alle seks med fødested i Stavanger. Fire piker født mellom 1875 og 1880: Thora, Thekla, Margit og Inga døde som småjenter. Utenom Ellen hadde de to eldste guttene flyttet fra barndomshjemmet da faren overtok som oberst i infanteriet i Trøndelag.

I boken «Kongsgaard skole 1824 - 1924, har førstnevnte, dr. Chr.L. Lange, en meget interessant minneartikel «Erindringer fra Kongsgård i 80 - årene». Her skildrer han bl.a. rektor og mange av lærerne sine: «En lang rekke eiendommelige skikkelser stiger frem for erindringen fra de tolv år jeg tilbragte på Kongsgård.» Han nevner også avstraffelsene ved skolen som foregikk hver lørdag for dem som hadde forbrutt seg mot skolens reglement. Slagene med spansknøret sørget pedellen for, men i enkelte tilfelle var det rektor Steen selv som i rettfærdig vrede foretok avstraffelsen. Og bare for å ha nevnt det: Noen få år før Christian L. Lange produserte ovennevnte artikkel, hadde han som den første nordmann fått Nobels Fredspris !

Christian L. Lange hadde flere sønner med høy utdannelse. Her bør nevnes cand.phil. Halvard Mantley Lange (1902 - 1970) som trolig er den mest kjente utenriksminister Norge har hatt. Ingen andre hadde så lang tjenestetid i denne funksjonen, - som han ivaretok med en enestående dyktighet som ikke bare høstet anerkjennelse innen Arbeiderpartiet, men også i den borgerlige opposisjonen.

Ellen og Johan Bojer hadde foruten to jenter også en sønn ved navn Halvard. Det var direktør, dr.tech. Halvard Lange Bojer. Som en kuriositet kan det nevnes at begge disse Halvard - søskenbarnene var formenn i Det Norske Studentersamfund, den ene i 1938 og den andre i 1939 ! Broren Karl Lous Lange (1871 - 1949) ble major. Han var gift med Anna Finne, f. 1873, datter av Axeliene Christine Zeltitz Kielland og Henrik Finne.

Sistnevnte navn etterlot seg også en bestemt assosiasjon. På midten av 1980 - tallet mottok jeg et hyggelig brev fra Viggo Finne på Våland, f. i 1902, som svar på en forespørsel som gjaldt hans far, ingeniør og arkitekt Gabriel Finne, som hadde tegnet kart over en lakseelv for engelskmannen, Charles Cunningham Church. Henrik Finne hadde hatt lakserettighetene i denne elven før mr. Church, og i brevet skrev bl.a. Viggo Finne følgende om farfaren: «Han kom som ung telegrafist fra Kristiania til Stavanger hvor han møtte bestemor, Axeliene Christine Kielland i selskaper, og de to unge mennesker ble meget forelsket i hverandre. Hennes far kunne ikke godta en telegrafist som svingersønn, men kostet på ham utdannelse som jurist før han fikk gifte seg med Axeliene. Familien Kielland var den gang svært mektig og innflytelsesrik, og det var den bestefar kunne takke for embedet både som politimester og byfogd.»

Som man vil skjønne, satte Johan Bojers 20 siders artikkel i et lite jubileumshefte mange tankeprosesser og assosiasjoner i sving. Den ga meg også tilskyndelse til å gi meg i kast med hans barndoms- og ungdomsminner i boken «Læregutt», en gripende beretning om store vanskeligheter og et merkelig hell; og «Svenn» som nok gir interessante bidrag til tidens kulturhistorie, men som kanskje aller mest tydeliggjør den beundring og hengivenhet han gjennom 35 års samliv følte for sin vakre og begavede kone fra Stavanger, Ellen Lous Lange.

Jens Zetlitz:

« Jeg synger, jeg leer og jeg spøger Og stundom jeg tommer mit Glas »

Men var det nå alltid slik ?

Av Jan Christensen

« Glædens muntre sanger » er en rimelig dekkende betegnelse på den første del av Jens Zetlitz' liv. Da slapp fjærpenen hans lett fra seg honnørord som : *Glæde, munterhed, skiemt, fryd og lykke.*

De siste 20 år av hans liv før han døde i 1819, var heller traurige, preget av død og sorg, økonomiske bekymringer og sosiale nederlag. Han endte som en sørgelig, drikkfeldig prest i Kviteseid.

Slik presenterte han seg selv i sin første diktsamling som kom ut i revolusjonsåret 1789:

"Lyriske Digte har jeg givet mange af og mellom dem mange Selskabsange; jeg har skiemtet med Jordens Møje og Daarligheder, jeg har sjunget om Viin, Elskov og Glæde, og jeg har malet Livets Vej mindre tornefull end man almindlig maler den, men saadan som jeg har fundet den."

Hundre år etter dette ble det utgitt en samling av "Udvalgte Digte" (1887) av J.Z., og utgiveren presenterte forfatteren på denne måten: *"Den gladeste blant de glade Visedigtere var Z. Hans Selskabsviser kunde telles i sneveis, og det var ingen Digter, hvis Viser var saa yndet under selskabelige Sammenkomster som Z.'s*

Han eide da ogsaa i særlig Grad Evnen til at besynge den udelte Glæden. Der finnes ikke hos ham nogen grædeferdig Sentimentalitet... intet Suk, ingen Længsel, ingen alvorlig Tanke, ikke et Fnug af noget, der kunde

formærke Jubelen. Han er den freidigste, lystigste, mest overgivne Sanger og Drikkebroder; han ser idel Lykke og Solskinn, saa at skal man i det hele taget udtale Ros over en Drikkeviser, saa er Z. Manden, som fortjener den. Selv ikke Tanken paa " Dagen derpaa " har, ligesom Tilfælde er med Bellman...nogensinde formaaet at lægge nogen Dæmper paa hans Livslyst."

Vi kan altså konstantere at J.Z.s mest populære viser ble sunget gjennom hele 1800-tallet, men så ble glemselens slør gradvis trukket for, i hvert fall hvis vi skal dømme etter den plass han har fått i antologier på 1900-tallet. Da jeg stiftet bekjenskap med J.Z. for 30 år siden, var han nesten helt glemt. Under mitt arbeid med historisk hovedoppgave måtte jeg arbeide meg gjennom arkivet til Stavanger Klubselskab, deler av Kiellandarkivet og årganger med gamle aviser, og på min vandring gjennom disse kildene fant jeg gamle viser og vers som jeg noterte ned. Det ble en anselig samling. Så hadde det seg slik at Harald og Johs. Ringås sto på terskelen til sin visekarriere og var på jakt etter lokalt stoff. Det ble en vellykket kobling. Allerede på vårt første møte fordypet vi oss i J.Z.-viser og ble begeistret. Vi konstanterte at han var døvende i den forstand at det bare var « Hvor saare lidet vilder til « som fremdeles ble sunget rundt bugnende bord blant velbemidlede som priste nøysomheten og det klare kildevann. Og når de hadde sunget ferdig, sa damene :

«Den e så søde, den sangen..»

I vår begeistring over J.Z.'s viser ble vi enige om å starte en Bevægelse (med æ). Formålet var å få i gang en J.Z.-renessanse, og det er Harald og Johs. Ringaas' fortjeneste at J.Z. i dag ikke er helt død.

Dagen etter at Bevægelsen var kommet i bevegelse, banket Johs. på min dør: "Eg har nogle her", - han satte seg ned ved det ustemte pianoet og presenterte sin første melodi til en Z.-tekst. Siden ble det adskillig flere. Det var melodien til "Luftig og lys" som forteller om hvordan Z. forestilte seg at dansen kom til vår jord. Etter hvert har Johs. laget 7 melodier til Z-dikt hvor melodier har manglet.

Så litt om J.Z.'s bevegede liv.

I Vikedals kallsbok har han skrevet om sin barndom:

"Faderløs alt i Vuggen, fant jeg i mit 6. Aar en god Stefar i Andreas Bosse, Apoteker i Stavanger, som baade i min Moders Levende Live (Hun døde da jeg var i Mit 12 Aar) og siden, fejede min Lyst til at studere...og sørgede, uagtet trange Kaar, for at jeg modtog privat Undervisning i det latinske Sprog...indtil 1775 da jeg ble optaget i det bergenske Katedral-skole 3. Klasse."

J.Z. ble født midt i Kirkegaten – apotek Hygieas hus – en råkdal januar dag 1761. Faren var regimentslege. Etternavnet er ikke noe utpreget norsk gårdsnavn. Slekten kom fra Bøhmen. Moren, Mette Christine, var født Magnus.

Etter 5 års skolegang i Bergen, hvor han bodde hos Johan Nordahl Bruun – han med "For Norge, Kiempers Fødeland" – finner vi Jens ved punchebollen i Det norske Selskab i Kongens Kjøbenhavn som stud. theol. Møte med dette miljøet utløste skrivelysten hos han, og 19-åringen skrev like gode viser og vers som noen andre. Flere av dem ble trykt.

Etter et år var student Z. blakk og måtte reise hjem til Norge for å livnære seg som "informator" – huslærer.

I Arendal, hvor han informerte kjøpmann Dedekams barn, kom han i kladdene til både sognepresten og selveste biskopen. Det hadde seg slik:

For en stud. theol. var det om å gjøre å få litt

prestetrening, og det var vanlig å slippe unge teologistuderenter opp på stolen, men sognepresten i Arendal mente å ha gode grunner for å nekte vår venn å prøve seg. Han hadde nemlig hørt at vår venn førte et noe vilt selskapsliv som ikke sømmet seg en Herrens tjener. Men det verste var at den gode Jens hadde skrevet en "Brudevis" hvor han i respektløse ordelag beskrev vielsen, festen og bryllupsnatten.

Da Jens fikk avslag på anmodningen om å få bestige byens prekestol, anket han avgjørelsen til biskopen i Kristiansand, og fikk klart svar tilbake. Biskopen formante han til å søke "forfremmelse i Viisdom og Christelig Dyd." "Han måtte love å" — glemme denne Sang, end mindre at meddele nogen Afskrift deraf."

Noen tid etter kom den omtalte visen på trykk i en Kjøbenhavnsavis. Z. bedyret sin uskyld overfor biskopen, men hans geistlige rulleblad fikk nok en flekk ved denne historien.

Så dro han hjem til Stavanger hvor han fremdeles hadde dype røtter etter 10 års fravær. Vi vet ikke i hvilken grad Jens hadde fulgt utviklingen i den lille by siden han dro hjemmefra som 14-åring, men det var en helt annen Jens som kom hjem til en by som også hadde forandret seg.

Som stud. theol., men først og fremst som medlem av Det norske Selskab var han vel inne i tidens litterære smak og selskaperlige omgangstone. Han hadde sett sine dikt på prent. Han var faktisk anerkjent som dikter. **Vi må gå ut fra at alle kjente ham** og at rykte og ry hadde gått foran ham.

Og den lille by var heller ikke den samme som han forlot. Fremdeles var det ikke mer enn vel 2000 sjeler med smått og stort, men embetsmennene og de rike kjøpmennene hadde dannet Det Stavangerske Klubselskab et par år før Jens kom hjem igjen. Og det var noe ganske nytt. Det var byens "fiff" som her kom sammen etter dagens dont – bare menn selvsagt, men på vinterens ukentlige ball fikk også kvinnene være med, ellers ville det bli litt stusselig.

I tillegg kom den store selskaperligheten hos Gabriel og Johanna Margretha Kielland som akkurat i disse årene var i etableringsfasen idet han ble "& Søn" i farens firma – Jacob Kielland – det absolutt største i byen. Denne

mannen skulle bli som en konge i byen. Jens ble hans venn og svoger. Kielland ble J.Z.'s sponsor.

Den glade Jens bidrog i vesentlig grad til å gi dette selskapsmiljø innhold, både med sitt nærvær og med sine viser. I Kiellands privatarkiv ligger det en stor mappe med selskapsviser og leilighetsdikt signert J.Z.

Selv skrev J.Z. om sitt inntrykk av byen i denne tiden – på tampen av 1700-tallet:

"Stavanger er...selv efter Fremmedes gjeldende Dom, mærkelig ved Selskabelighed, og denne med god Tone. Man støder der...almindelig paa Folk, der vide taalig godt at behandle ethvert Samtaleemne. ...Og har min Patriotisme noget rent varmt Ønske, saa er det at denne mit Fødesteds mærkelige Selskabelighed maatte stedse holde sig."

Mens Jens oppholdt seg i Stavanger, fant han lykken og forlovet seg med Maren Elisabeth – bedre kjent som Elisa – datter til sogneprest Bull på Lye og søster av Johanna Margretha som var gift med den som skulle bli herren på Ledaal – Gabriel Schanche Kielland. Dermed ble de to venner svogre.

Våren 1788 dro Jens til Kjøbenhavn for å fullføre sine teologiske studier. "Dig skylder jeg min Attestas, og dig alene," skrev han i takknemlighet til sin rike svoger som sponset ham. Da hadde han karret seg til en teologisk embedseksamen som sto til haud.

I Kjøbenhavn fikk han også tid til å markere seg som en av de mest sentrale skikkelser i Det norske Selskabs "sølvalder", og i tillegg fikk han utgitt "Poesier – Første Samling". I de neste årene ventet en på flere. Det ble med den første og eneste.

Så kom han hjem igjen, ble ansatt som personell kapellan hos sin vordende svigerfar på Lye, og giftet seg året etter – og på Jæren ble han værende i 10 år.

"Min Dag forgaar på Jæderens flate Slette, Kun Hverdagssyner beile til min Aand." sukket han, og vi kan ane hvordan han savnet det glade liv i Kjøbenhavn, eller drømte om et kall i Stavanger hvor samvær med slekt og venner kunne

inspirert ham.

"Reyse fra Stavanger til Wighedahl i Aaret 1800 gjort og beskrevet av J.Z. (Et manuskript for Venner. «)

Det var det siste man hørte fra « Glædens muntre Sanger « - den elskverdige , joviale, sjarmerende, livsglade epikureeren som hadde skrevet om piger, vin og sang.

Etter å ha kommet til Vikedal var det som han mistet « piffen « - overskuddet var vekk, gleden ebbet ut. Det hadde sine grunner.

J.Z. skrev "mjøye løye". Meget ble snart glemt, men de beste selskapsvisene slo virkelig an i de høyere sirkler.

Drikkevisene eller selskapsvisene hadde sin blomstringstid i Norden i slutten av 1700-tallet. Bellman og Z. levd samtidig. "Det var den perioden hvor man sang til sin Drikk og drak til sin Sang."

Grunnmotivet i selskapsvisene er følgende:

Tiden iler, hold på øyeblikket, gi det fylde og skjønnhet. Nyt livet, nyt din ungdom før sykdom og alderdom forbitrer tilværelsen og før døden gjør ende på det hele. Z. var mesteren til å variere dette temaet.

"Evan" eller "Til jordens lykke ble Druen til" kan illustrere denne genren. Det var den visen den unge Jens slo gjennom med som 20-åring og nykommer i Det norske Selskab. Det er en skjønn vise som tar utgangspunkt i druen. Vinranken var plantet på jorden for at dens frukt skulle nytes. Druen var Gudenes gave til menneskene. Visen er blott til lyst og gir uttrykk for den fine livsnytelse. Den spiller på den gode og milde rus som oppvikker sansene, beriker og stimulerer. Z. lovpriser vinen, kjærligheten og vennskapet. Gledene skal deles med alle. Det klassisistiske målet for diktning var både å more og belære. I "Sange til den norske Bondestand" som Z. skrev de første årene han bodde på Jæren er han nyttepoet. Bondevisene ble så populære fordi de var enkle og folkelige. 1. opplag var snart utsolgt, og da 2. opplag skulle utgis, viste Z. seg som pedagogen, folkeopplyseren og pragmatikeren. Det hadde seg nemlig slik at dikterkollega, Claus Friman, hadde utgitt "Almuens Sange", men den var altfor dyr for det markedet den var beregnet for – bøndene. Han avsto derfor fra sitt honorar – noen utpreget økonom ble han aldri. Utstyret var det enkleste og papiret det simpleste. Dermed ble

2. opplag av "Bondevisene" Norges første billigbok som nådde sitt publikum og kom ut i fire opplag.

J.Z. ville være en Petter Dass for bøndene. Det er mange pekefinger i "Bondevisene." Han fremhever det gode eksempel, og satte det slette opp til skrekk og advarsel. På den ene siden sto visen om "Peder den dristige," på motstående visen om "Torbjørn den lade."

I 1806 ga Z. ut et sorgmunter halvt selvbiografisk skrift – "Alkoran". Der møter vi en nedbøyd mann som hadde opplevd sorg, motgang og skuffelser, og han spør:

"... Hva Ondt har jeg gjort ham, at han skulle gjøre mig al den Fortræd han har? Husker han at han gjorde mig Faderløs i Vuggen, og Moderløs, just da jeg begyndte at skønne den Lykke at eie saadan Moder? Husker han at han i en Ruus løb bort med min Halvbroder? ... At han ofte har faaet mit Hierte til at bløde ved Venners Tab. ... O, Død, hva tog du ei da du Elisa tog? Da sugte du min Hiertes beste Varme. Min kielne Citar du i stykker slog og slengte mig Mismodes kolde Arme."

Det han ikke nevner er at hans to sønner druknet i et myrhull på Jæren.

I Vikedals kallsbok skrev han da han forlot sognet og flyttet til Kviteseid i 1811:

"Maren Elisabeth Bull skienket mig 7 Børn, 5 Døtre og 2 Sønner af hvilke kun 4 Døtre leve. Den siste Datteren saa ikke Dagen og blev Aarsag til at den ædlest Kvinde Aflod ganske at se den og jeg nogensinde at se den ret blid mer."

Etter dette følger et ganske enestående P.S.:

"Jeg gjennomlæser dette og seer, hva jeg neppe kan begribe, at jeg nemlig har glemt at anføre at jeg i 1802 blev atter gift, nemlig med Christiane Sophie Fasting von Krogh, Datter til for lengst afdøde General-Major Søren de Fine von Krogh, som endnu er min Livsledsagerske paa Livets Bane, med hvem jeg avlet en Søn og 2 Døtre."

Elisa skjenket ham barn, med sin andre kone avlet han.

Elisas død i 1801 – året etter at han kom til

Vikedal. – var hans store sorg, men det var flere som «- slengte ham i Mismodets kolde Arme.» Etter Elisas død og før han inngikk nytt ekteskap et år etter, måtte han adoptere bort sine 4 døtre. Vi vet ikke sikkert hva som var årsaken til denne drastiske beslutningen, men en kan ane: Var det fordi han simpelthen ikke hadde råd til å ha dem, eller var det hans nye, unge kone på 20 som forlangte det av sin dobbelt så gamle ektemann?

Hvor om allting er så har vi det klare fakta i en adopsjonskontrakt mellom J.Z. og adoptivforeldrene som var svogeren og vennen Gabriel Schanche Kielland og barnas tante Johanna Margretha:

"Jeg frasiger mig altsaa herved, al den Rett og Myndighed som Naturen og Love give Foreldre, over overnevnte mine tvende Døtre, overdrager den fuldeligen til dig og din Kone som saa veldigen træder dem i Foreldres Sted. De ere med hele mit Hiertets taknemlige Samtykke fra dette Øieblik Eders og ikke mine. Maate de aldrig blive Eders Adoption uværdig."

Dette gjaldt de to eldste døtrene. Kort tid etter gikk de to yngste samme vei.

Hvordan gikk det med Z. døtrene som vokste opp hos onkel og tante på toppen av Stavanger-aristokratiet?

Den eldste giftet seg med sin fetter – sønnen i huset – Jacob Kielland, og deres sønn ble Alexander L. Kiellands far. Med andre ord: J.Z. ble Alexander L. Kiellands oldefar uten å vite det. Den yngste datteren ble gift med Ole Smith Ploug jr. – en mann med god klang i byens forretningsliv.

De to andre ble "frøkner". A.L.K. har opplevd de to ugifte Z.-døtrene hos sine besteforeldre. Når Jomfru Cordsen i "Garman & Worse" overvåket husets hemmeligheter, er det nok frøknene Z. som er modellene.

Det skulle mindre sorg enn dette for å drepe en "Glædens muntre Sanger".

I tillegg til dette kom andre skuffelser. Det er ingen tvil om at Z. drømte om et kall i fødebyen. I 1804 var Stavanger sognekall ledig. Han sendte ansøkingen fra Vikedal.

I tillegg skrev han til flere innflytelsesrike embedsmenn og ba dem legge inn et godt ord for seg. Til kammerherre Moltke skrev han:
"... Jeg vover med disse Linjer at be om De Understøtter den Ansøgning jeg indgiver om Stavanger Sognekal. I et embede, som vilde løse mig fra trykkende Næringsssorger og aabne mig Udsigt til en gang at komme du af Gield, der dagligen byrder paa min Aands Munterhed, skulde – haaber jeg – Musene atter smile til mig..."

Men det nyttet ikke. Han fikk aldri noe kall i Stavanger. Derimot ble han forflyttet enda en lenger vekk, til Kviteseid hvor han døde i 1819.

I tillegg til død og skuffelser ble hele livet hans formørket av økonomiske bekymringer. Riktignok var G.S.K. et aldri sviaktende anker i livets stormer, også når det gjaldt økonomisk støtte. I Vikedal satt han med stort personale og liten lønn og måtte stadig be sin velgjører om en håndsrekning.
"Vigedals Kall er saa lide at jeg – all Menighedens Velvilje mod mig uagtet – kan leve meer kummerligen ... Uendelig gieldsbunden baade til din Kasse og ditt Hierte er jeg undseelig hver Gang jeg gjør Anmodninger. Du kan ikke afslaa, og jeg kan ikke undlade at begiære."

Og den rike svogeren sendte både penger og oksehoder med vin inn til Vikedal som betaling for viser og vers fra Z.'s hånd til spesielle anledninger.

Claus Pavels studerte sammen med J.Z. og beskriver ham slik:

" Han var en saare interessant Selskabsbroder. Glæden spillede af hans Øine og lød fra hans Læber. Samtalen oplivede ham med Spøg og Anekdoter. Bordconversationsen med sine muntre Viser som han synger, just ikke med nogen skjønn Stemme, men med meget Udtryk og Lune." Da Pavels traff Z. igjen mange år senere, var det med beklagelse han skrev i sin dagbok:

"Z. selv kommer i hver Bondehøitidelighed og drikker sig full i dem alle, men er edru endnu det samme tekkelige, joviale Menneske han alltid har været."

Andre utsagn gikk i samme retning.

Slik endte livet for "Glædens Muntre Sanger". Måtte de beste av hans selskapsviser trekkes frem fra glemselens slør. Vi trenger dem for å nyde vinens.

(Noen selskapsviser med noter finnes i visesamlingen "Tenk hvor i gamle dage". Harald og Johs. Ringås har sunget inn Zetlitz-viser, både selskaps- og bondeviser, på CD med støtte av Norsk Kassettagiftsfond. Både visesamlingen og CD.en kan kjøpes på Byarkivet.)

Jens Zetlitz: «Glædens sanger»

SPEIDEREN BLIR FORBUDT

Et krigsminne

av Halvor Pedersen

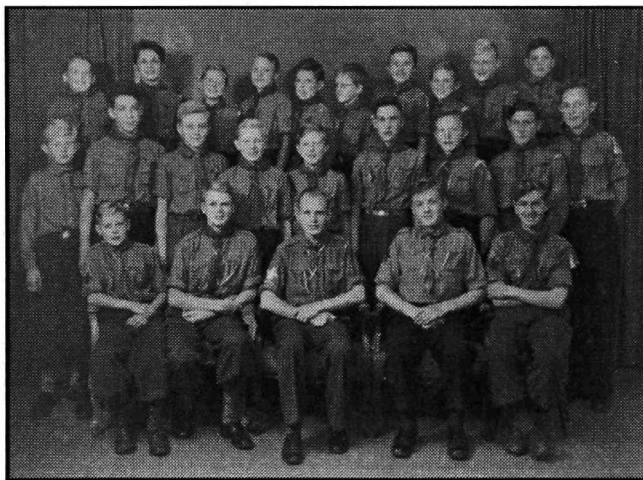
Vi skriver høsten 1942. Norge har vært okkupert i 2 ½ år og nazistene hadde med tyskernes hjelp overtatt kontrollen over nordmennenes daglige liv og virke.

En av de mange organisasjoner som ble forbudt var speiderbevegelsen. I Stavanger hadde vi 12 guttetropper tilsluttet Norges Speiderguttforbund med til sammen ca. 400 medlemmer.

Nazistene så i de uniformerte en sterk konkurrent til sine hirdgutter og beordret all virksomhet nedlagt. Alle effekter som flagg, banner, uniformer og annet utstyr ble beslaglagt.

Like før avleveringen skulle skje samlet alle guttene i 10. Stavanger tropp seg hos fotograf Hakon Johannessen i Kongsgaten, som selv stilte opp for å ta dette historiske bildet, som han selv uttrykte det.

Guttene her prøvde under resten av krigen å samles hjemme hos troppsføreren Karl Vihovde i Rogalandsgaten og i et par andre gutters hjem. Det ble også arrangert turer, men da i ”sivil”, kanskje bare med det grønne speiderskerfet som noen hadde lurt unna.

Sittende fra venstre: Kåre Ebeltoft, Einar Svanes, Karl Vihovde, Ingvar Ebeltoft og Tor Holgersen. I midten fra venstre Axel Østbø, Alf Svela, Haakon Frank Jenssen, Svein Håland, Odd Bergslien (død), Finn Rasmussen (d), Halvor Pedersen, Konrad Hermansen og Reidar Lie.

Bakerst fra venstre: Tor Larsen, Knut Pleyrn Olsen (d), John Løhre, Aksel Knutstad (d), Olav Lunde (d), Svein Kverneland (d), Lars Voll, Hans Jakob Andreassen, Jakob Bøe og Otto Hauge.

Historien om Ynglingen *av Halvor Pedersen.*

Ideen om begrepet Ynglingen ble unnfanget i Tyskland og Sveits på 1830-40-tallet og skilte seg straks ut fra de etablerte religiøse forsamlinger ved at det her dreide seg om noe mer enn bare forkyn-
nelse med bibellesning, salmevers og bønn, men dette var hele tiden det primære i disse forenin-
gene.

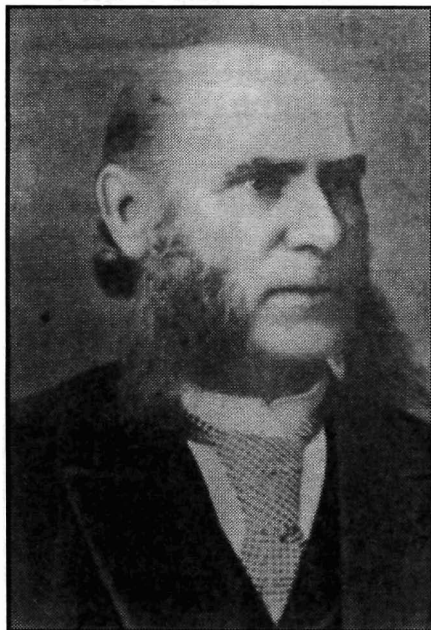
På denne tiden var det stor arbeidsledighet og dyrtid i de fleste land, og målet var å få med unge menn inn i en lysere og lettere atmosfære enn den som rådet i de vanlige forsamlinger.

På 1860-tallet ble den første Ynglingeforening etablert i Oslo. Det var unge teologiske studenter som hadde vært i Tyskland som gikk i spissen. KFUM-bevegelsen var ennå ikke kommet til Norge – det skjedde faktisk først i forbindelse med stiftelsen av Stavanger Ynglingeforening i 1868.

KFUM, eller YMCA som den het da den så verdens lys i England i 1844 var basert på samme ideer som de tyske ynglingeforeninger. I Stavanger var det en ung teologisk kandidat, Peter Hærem, som sammen med sin bror Rasmus, trommet sammen en del gutter fra nabolaget hjemme hos Rasmus i Nedre Strandgate 63 (der hvor det stygge lagerskuret i dag ligger .)

Flere og flere unge menn sluttet seg etter hvert til og interessen ble etterhånden så stor at de måtte leie seg større lokaler—i Øvre Holmegate 24 – og her – den 8. november 1868 ble Unge Menns Kristelige forening stiftet. Dette var det opprin-
nelige navnet, men Ynglingeforeningen, og helst bare Ynglingen ble den oftest omtalt som. At stifterne umiddelbart tok kontakt med det internasjonale

KFUM – som godkjente foreningen , har vært ukjent for de fleste av oss.

Rasmus Hærem

Det var ikke hvem som helst som sto bak etableringen av foreningen, det var voksne og vel-etablerte menn.: bokhandler Gabrielsen, kjøpmann Gulliksen, skolebestyrer Halvorsen, handelsbetjent Henriksen, garver Michaelsen og kjøpmann Widvey i tillegg til brødrene Hærem.

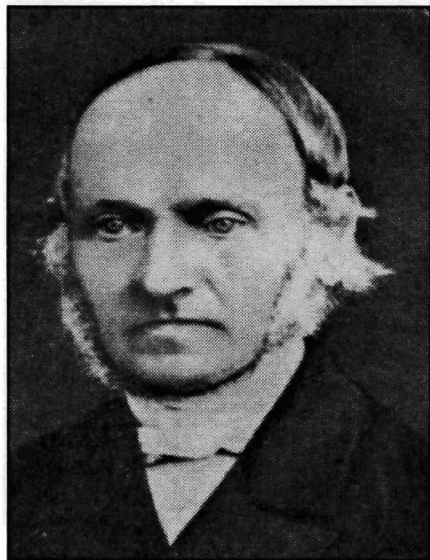
I forstanderskapet satt skomaker Knoph, rektor ved Misjonskolen E.F. Eckhoff og forstander for Brødreemigheten Stephan Due. Sistnevnte skulle få stor betydning for vår ynglingeforening. Han var hentet fra Danmark, øyensynlig en av Grundtvigs disipler, av ingen ringere enn brødrene Gabriel og Kaspar Kielland, byfogd Schiøtz og den kjente kjøpmann og politiker Svend Svendsen.

Brødreemigheten var en av de mest toneangivende religiøse forsamlinger i Stavanger, og Stephan Due ble en betydelig mann som menighetens forstander.

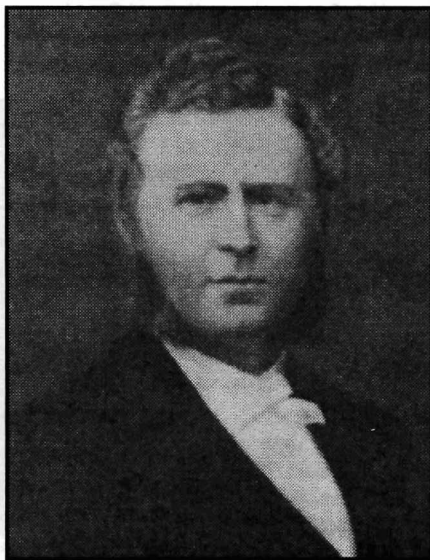
Han bygde bl.a. Duesalen i Asylgaten 6, som han i 1881 overdro til Ynglingen på rimelige vilkår.

Selv om foreningens hovedmål var ”Å danne sjæle som brender av hellig ild” var det en liberal innstilling til det å kunne gi de unge litt mer enn bare bibel, bønn og salmer. Det lyktes da også, medlemmene strømmet til, men det skulle ikke gå lang tid før foreningen fikk motgang fra en del av sine medlemmer.

Foreningens program var tosidig: å fremme medlemmenes personlige kristenliv, men også å meddele dem nyttig opplysning. Denne dobbelt-heten hadde voldt både Stavanger Ynglingeforening og andre ynglingeforeninger en del vanskeligheter. Det hadde allerede i foreningens første år ført til en alvorlig krise. Således var et foredrag av adjunkt Haugland om hva graving i jorden hadde avdekket av forskjellige jordarter, blitt sterkt kritisert og faktisk ført en splittelse blant medlemmene, - det fikk begeret til å renne over og endte senere med en del utmeldelser.

Stephan Due

Peter Hærem

Vi finner ingen nasjonale politikere blant foreningens medlemmer i denne perioden av Ynglingens historie, de kom en del år senere, men da på det lokale plan som bystyremedlemmer. Bl.a. kjøpmann L.T.K. Geertsen som var ordfører i 1914–15. Flere år senere med to fargerike ordførere og senere borgermestere, Bertram C. Middeltho og Johannes Johnsen.

Middeltho har i sine memoarer et eget kapittel om Ynglingetiden.

Ved folketellingen i 1845 hadde Stavanger 8.646 innbyggere, vi var midt i en ekspansjon som hadde øket innbyggertallet fra århundreskiftet med 6.000 sjeler og som endte opp med 30.000 da klokken ringte inn året 1846.

Hovedårsaken til denne ekspansjonen var de store innsigene av sild som tok seg opp i første halvdel av 1800-tallet. Dette satte fart i byens næringsliv, med eksport til nye markeder med derav følgende nye arbeidsplasser og stor tilflytting, i første rekke fra ryfylke og jæren.

I 1848 kom den første byutvidelsen som medførte at alt innenfor Pedersgjerde og store deler av østre bydel ble innlemmet i byen, samtidig som at dette året markerte en begynnende nedgang i sildefisket.

Allerede i 1866 kom den store byutvidelsen, denne gang vestover og innlemmet hele vestre platå og Eiganes i byen.

Og byen levde – ny industri var etablert – og i rusen fra de gode tider ble det bestemt at den store landsregattaen skulle arrangeres i Stavanger i 1868. Samme året som brødrene Hærem var med å stifte Ynglingen.

Bjørnstjerne Bjørnson skrev i anledning regattaen ”Den norske sjømann er –”. På denne tid var Stavanger blitt Norges nest største skipsfartsby. Mange av dem som satt i ledelsen av Ynglingen var sterkt engasjert i byens liv og lagnad, hver på sin plass. Det var folk som seilmaker Johan Pedersen (senere stortingspresident Gustav Natvig Pedersens far), reder og kjøpmann Svend Svendsen med flere satt i ledelsen i det som etter hvert ble Stavanger Kristelige Ungdomsforening, hvor også kvinner nå var blitt medlemmer.

I byens kulturelle liv inntok Ynglingen en fremtredende plass som etterhånden ble et tradisjonelt innslag ved nasjonale og andre tilstelninger. Sang-

koret ble stiftet samtidig med foreningen i 1868 med kantor Lars A. Askeland som dirigent. I 1882 ble så musikkorpset stiftet og igjen var det seilmakeren i Kirkegaten som sto i spissen sammen med bl.a. kjøpmann Eskildsen, baker Meling, snekker Larsen, skomakermester Soma og mekaniker Jacobsen. Det var disse som var de fremste og dro det hele i gang.

Hvem husker vel ikke Ynglingen av 1882 først i 17. mai toget – og med konserter i parken. Senere ble ennå et Ynglingekorps rekruttert blant foreningens yngre medlemmer.

I slutten på århundre ble Ynglingens orkester etablert med den kjente organist og komponist Gustav Eriksen som aktiv utøver og senere dirigent. Dette orkesteret dannet grunnstammen i det om senere skulle bli Stavanger Symfoniorkester. Ynglingens turer ble et begrep i byen i siste del av 1800-tallet. Allerede i 70-årene var de første utfluktene startet, etterhånden med en enorm deltakelse. Den mest berømte turen gikk til Haukeliset, 111 deltakere gikk med D/S Skjold til Høyen, og derfra marsjerte man med musikkorpset og fanen i spissen, med sang og godt humør – til Haukeliset. Avreise fredag og hjem igjen mandag kveld.

Disse velregisserte turene var det som dannet opptakten til stiftelsen av Stavanger Turistforening i 1887 med flere av Ynglingens folk i spissen. Foreningen hadde siden 1881 hatt sitt tilhold i Asylgaten 6. Huset ble påbygget med ny ”store-sal”, toaletter og vaktmesterbolig.

Det var her at foreningen ekspanderte og etterhånden ble en markant institusjon i byen. Stadig nye aktiviteter avløste gamle tradisjoner og alle de dyktige ledere som i alle disse årene satt ved roret maktet å føre foreningen fram i pakt med skiftende tider.

På 1950-tallet kom så den store byreguleringen som tvang fram flytting ut av sentrum. Men igjen satt dyktige folk i ledelsen og fikk igjennom forhandlinger med Stavanger kommune avtale om at salgssummen for Asylgt.6, skulle dekke utgiftene til et nytt bygg. Det ble boktrykker Dreyers gamle eiendom på Madlaveien, Waagehuset med stor omliggende hage. Her holdt så Ynglingen til fram til 1984 da huset på Lassa sto ferdig.

”Ingvald Enersen”

(Original Farce).

av Harald Sommerfeldt Schmidt

Gunnar A. Skadbergs interessante artikkel i ” Stavangeren ” nr. 4 .2000 , om Ingvald Enersen inspirerte meg til å komme med noen ytterlige opplysninger i tilknytning til denne fargerike jyp-ling.

Minnet om hans mange bedrifter lever ikke bare videre i hjembyen, men inspirerte også min farfar, Harald Schmidt til å skrive studentkomedien ” Ærlighet varer lengst – eller mitt navn er Ingvald Enersen ”, senere kun kalt ” Ingvald Enersen ”, med undertittel ” Original Farce ”.

Handlingen er tydelig inspirert av Ingvald Enersens meritter i Stavanger og er frisket opp med en rekke sanger.

Stykket ble første gang oppført under oktober- festen i 1877 på Klingenberg Teater. Siden ble det også spilt av amatører uttallige ganger over det ganske land, og til dels også i våre naboland.

Iduns Julekomedie har hatt det på repertoaret flere ganger, sist, så vidt jeg husker, i 1938 med Gunnar Eide som politimester Rapp. De to politibetjentene Monsen og Olsen, den siste ikke så lite fuktig, ble spilt av Andreas Vedeler og Egil Endresen, senere justisminister og høyesterettsdommer.

Utenom ” Ingvald Enersen ” vant min farfar også laurbær med bl.a. ” Cavallerichoc ” og med et lite franskbetont stykke ” Ah ”, første gang oppført i 1875 med bl.a. Fritz Wedel Jarlsberg og Mathias Sartz på rollelisten.

Sammen med sin venn Mathias Sartz ble Harald Schmidt i 1882 utnevnt til ” Griseridder ”, og skrev i den anledning nedenstående hyldningsdikt til sin venn.

Mathias Sartz

Mel. Se Norges blomsterdal.

*Din fader sad en dag
i ro og mag paa sin bag,
da over husets tag
der hortes vingeslag,
:: tra la, la, la, la, la
din fader op i luften gren,
en stork paa lange ben
kom med en liten en ::*

*Han regnet ud den sag,
og fandt det var den rette dag,
og gned saa med behag
den ovennævnte bag,
:: tra, la, la, la, la, la
saa sprang han til sin kone ned,
i slig begivenhed
maa konen være med ::*

*Og hun begyndte paa
at synge: A, i, o, y, aa,
mens manden gikk paa taa
og vidste ingen raa',
:: tra, la, la, la, la, la
Madamen, som man hentet, kom:
men det er noget, som
vi ei skal synge om ::*

*Saa hændte det ennfin,
at sagen kom til et point,
pointet var en dreng,
som laa i mamas seng
:: tra, la, la, la, la, la
en ting det var, den ting staa fast
man saa det i en hast
ved første øiekast::*

*Der laa det unge liv,
en frugt av muntert tidsfordriv,
uhyre primitiv
og gruelig naiv.
:: Tra, la, la, la, la, la
men gutten havde de saa godt,
ni maaneders cachot
var heldig overstaat::*

*I samme øieblik,
som verden fik den lille strik
en liden stjerneprikk
fra himlen bort der gik,
:: Tra, la, la, la, la, la
var stjernen Venus eller Mars,
hvem var det saa, bevars,
det var Mathias Sartz::*

*Nu har vi stjernen her,
aa nei, hvor vakker dog den er,
den gaar paa to og ler,
og skinner mer og mer,
:: Tra, la, la, la, la, la
saa synge vi paa venners vis
til denne stjernes pris
o Sartz, du er en Gris ::*

*Saa smiler du saa tyst, -
med Grisen paa dit fede bryst.
Du i ubændig lyst
vil prøve heltes dyst.
:: Tra, la, la, la, la, la
hurra, Mathias, klang og sang
skal følge mangen gang
dit glade riddersprang ! ::*

Nye kulturhistoriske skilter.

En ny serie med kulturhistoriske skilter er igjen klare for å henges opp.

Som tidligere opplyst er dette et prosjektsamarbeid mellom Stavanger Kommune og Byhistorisk Forening. Utgiftene deles. Denne gang blir det laget 6 skilter. Her er en oversikt over hvilke steder i Stavanger som nå blir skiltet, og tekstene.

Det Stavangerske Klubselskap:

Stiftet 1784 med formål «livsglæde og hvile» - «dannet og blid omgangstone. Eldste del oppført 1859. Senere påbygd.

Klubselskapets eiendom siden 1915.

Johannes skole:

Opprinnelig Domkirkens Almueskole oppført 1843. Flyttet til Nymansmarken 1879. Kalt Østre skole. Grunnskoleundervisning. Opphørte 1970. Byens nest eldste skolebygning.

Vålandstårnet :

Utsiktstårn oppført 1895 med vokterbolig for byens første trykkvannsbasseng. Taket endret 1917. Pseudogotikk.

Tårnet «Vålandspibå» stod tidligere her.

Solbakken:

Lystgård oppført 1845 av Jacob Berner. 1889-1952 hjem for misjonærbarne.

Komponisten Fartein Valen (1887-1952) sitt hjem 1896-1906. Foreldrene var bestyrere for barnehjemmet.

Olavsklosteret

Antatt oppført av augustiner-ordenen ca 1160. Lå i dette området og hadde ansvar for geiselig opplæring ved isepesetet. Virksomheten flyttet til Utstein ca 1280.

Hospitalet:

Anlagt 1272 av biskop Torgils. Almissehus og sykehus for trengende fattige syke. Lå i dette området.

Avløst 1849 av Den Kombinerte Indretning som drev arbeidsanstalt, fattigpleie og sykehus her til 1897.

For dem som ikke er helt «bevandret» i byhistorien kan følgende opplyses.

«Solbakken» er idag et større privateiet trehus ved misjonshøyskolen.

«Olavsklosteret» lå i området nedenfor Kleiva-trappene ved posthuset. «Den Kombinerte Indretning» besto av flere trebygninger nær Petrikirken, hvor deler av kjøpesenteret Arkaden nå ligger.

Kanskje blir det nå en «tenkepause» før dette viktige byhistoriske informasjons-arbeidet fortsetter. Årsaken er noe usikkerhet i forbindelse med den fremtidige finansieringen ved innkjøp av de vakre blå, men dyre emaljeskiltene.

Erling Sømme Kielland

ÅRSMØTET 2001

Byhistorisk Forening, Stavanger, avholdt årsmøte 27. februar i Bankettsalen på Victoria Hotell.

Førti medlemmer hadde møtt opp.

Bjørn K. Aarre ble valgt til ordstyrer og Kjell Petter Løhre til referent.

Foreningens leder Jan Gjerde ønsket de fremmøtte velkommen.

Det var ingen kommentar til møteinnkallingen. Møteleder leste gjennom styrets årsberetning. Det var ingen kommentar fra medlemmene og årsberetningen ble godkjent uten merknader.

Kasserer John Olsen redegjorde for økonomien og regnskapet ble godkjent uten merknader.

Valgkomiteens innstilling ble enstemmig bifalt:

Under eventuelt var ingen saker foreslått.

Etter årsmøtet mottok Einar Sanstøl, Kåre Mossige og Jan Gjerde blomster som takk for innsatsen i foreningen. Jan Gjerde fikk en ekstra oppmerksomhet for den innsats han har utført i foreningen i de siste fem år, særlig som fremragende redaktør av *Stavangeren* og ikke minst fordi at han i stor grad har bidratt til den nivåheving som har funnet sted i de siste årene.

Kveldens kåseri med tittel "Victoria – en majestetisk 100 åring" ved Hans Storhaug, var veldig engasjerende og interessant. Han fortalte mange anekdoter om et hotell i med- og motgang, og ga også en god fremstilling om eierstrukturen fra hotellets opprettelse og fram til i dag.

Styret for 2001/2002:

Berit Grande, leder (ny)

Kjell Petter Løhre, (gjenvolgt for 2 år)

John Olsen (ikke på valg)

Brith Tan (ikke på valg)

Svein A. Johnsen (ikke på valg)

Jostein Soland, (ny)

Hallward Ween (ny)

Varamedlemmer:

Bjørn K. Aarre (ny)

Kirsti Lærdal (gjenvolgt)

Randi Folkestad (ny)

Revisor: Jorunn Haram

Valgstyre: Erling Sømme Kielland (gjenvolgt) og Jan Gjerde (ny).

ÅRSBERETNING FOR 2000

1. Tillitsvalgte

Styret for 2000/2001 har bestått av:

Jan Gjerde, leder

Kjell Petter Løhre, nestleder

John Olsen, kasserer

Svein A. Johnsen, styremedlem

Einar Sanstøl, styremedlem

Brith Tan, styremedlem

Kåre Mossige, styremedlem

Kirsti M. Lærdal, varamedlem

Ingrid Herland, varamedlem

Ivar Walde, varamedlem

Revisor har vært Jorunn Haram

Valgkomiteen har bestått av Erling K Sømme Kielland og Bjørn K. Aarre.

Styret har hatt seks møter. Styremøtene er for det meste avholdt i Valbergtårnet, og foreningen retter en takk til Rune Helgø for velvillighet i denne forbindelse. Ett møte ble avholdt i Hærem-huset i Gamle Stavanger og ett i lokalene på Ledaal. Dugnader i forbindelse med utsendelser holdes på Ledaal.

2. Medlemmer

Antallet registrerte medlemmer ved årsskiftet er 306. Dette er en økning på 12 fra forrige årsskifte. Foreningen har en streng praksis for medlemsføring og medlemmer som ikke betaler kontingenten blir strøket.

Foreningen har to æresmedlemmer., Einar Hedén og Unnleiv Bergsgard. Karin Lexow er livsvarig medlem.

3. Økonomi

Foreningens likviditet og økonomi har vært god. Foreningens egenkapital ved forrige årsskifte var kr 43.236, inklusiv en avsetning på kr 30.000 til kulturhistorisk skilting. Ved siste årsskifte var egenkapitalen kr 14.951, inklusiv en avsetning på kr 15.000 til kulturhistorisk skilting. Derved var den disponible kapital ved årsskiftet minus kr 49. Reduksjonen i egenkapitalen i 2000 skyldes at foreningen har investert til sammen kr 25.000 i nytt utstillingsmaterieill for bruk på stands, samt at man i større grad enn tidligere har vært eneansvarlig for arrangementene. I tillegg merker vi at det er prisøkning på møtelokaler, porto og honorarer.

Foreningens viktigste inntektskilde er medlemskontingenten, som har vært uforandret kr 150 pr år. Økt medlemstilgang har gjort det mulig å dekke økte kostnader vedrørende arrangementer og utgivelse av Stavangeren.

Foreningen har mottatt kr 16.995 i driftsstøtte fra Stavanger kommune.

4. Arrangementer

Foreningen har i 2000 hatt i alt 8 arrangementer.

- 22/2 Årsmøte med foredrag av Gunnar Skadberg: "Mette Christine Zetlitz - Stavangerjente med sans for Europa". Kiellandstuene.
- 21/3 Grafisk Museum Stavanger, Stavangers pressehistorie v/ Willy Falch og Fredrik Koch
- 27/4 Andreas Cappelen: Arbeiderbevegelsens historie i Stavanger i etterkrigstiden. Folket Hus.
- 23/5 Berge Furre: I Lars Oftedals fotspor.
- 27/8 Stavanger sett fra sjøsiden. Båttur med Trond Gjedrem, Helge Schjelderup og Per Grimnes. I samarbeid med Fortidsminneforeningen og Arkitektforeningen.
- 3/10 Kiellandhuset til debatt. Jostein Soland, Helge Ole Bergesen og Bjørn Andersen. Rosenkildeloftet.

24/10 Stavanger i mellomkrigstiden. Byarkivar Bodil Wold Johnsen. Kiellandstuene.

21/11 Stavanger-katedralen i bilder. Inge Bruland. Stavanger Domkirke.

Medlemmer av arrangementskomiteén har vært Kjell Petter Løhre, leder, Svein A. Johnsen, Einars Sanstøl og Brith Tan.

5. Stavangeren

Stavangeren har hatt fire utgivelser i 2000. Tilgangen på stoff er god og variert. Redaksjonskomiteen har bestått av Jan Gjerde, redaktør, Kåre Mossige, Kirsti M. Lærdal, Ingrid Herland og Bjørn K. Aarre.

6. Kulturhistorisk skilting.

Foreningen prosjektleder i 2000 har vært Erling Sømme Kielland.

7. Utsiktene for det videre arbeide.

Byhistorisk Forening Stavanger har funnet sin naturlige plass i et mangfold av medlemsbaserte kulturaktiviteter i Stavanger.

Foreningen har i 2000 hatt jevn aktivitet i tradisjonelt mønster. Foreningensarrangementer har vært godt besøkt og antallet medlemmer har for første gang passert 300.

Foreningen kan i 2001 markere sitt 10-årsjubileum. Foreningen ser med glede på at både media og politikere har fokus på byhistorien og kulturhistorien som et verdiskapende element i byen.

Etter beste evne vil foreningen bidra til denne utviklingen.

Stavanger, den 6. Februar 2001

Styret
Stavanger 27.02.2001.

Kjell Petter Løhre
referent

Ny leder!

Berit M. Grande ble valgt til ny leder med akklamasjon. Hun har vært medlem i Byhistorisk Forening i flere år og er ikke noe uskrevet blad innen Stavangers kulturliv. Vi ønsker henne hjertelig velkommen med den ballast hun bringer med seg. Nye ledere har heldigvis for vane å komme med nye tanker og vinklinger, noe som i en hver tid bør være nyttige. Disse, parret med de resultater som allerede er oppnådd, bør være en garanti for at Byhistorisk Forening fortsatt vil arbeide i riktig retning. I foreningens tiårs jubileum er det ekstra interessant at lederklubben blir overlatt til en kvinne. Kanskje vil nettopp dette også lede fram til nye og spennende nyanser i foreningens medlemstilbud.

Vi vil benytte anledningen til å takke **Jan Gjerde** for det enorme arbeidet han har nedlagt for Byhistorisk Forening gjennom de fire årene han har vært leder. I tillegg til ledervervet har han også vært redaktør av *Stavangeren* i de siste fem årene, en oppgave som isolert sett, er ansett for å være mer enn krevende.

Resultatet av Jans arbeid er at foreningen har fått en betydelig nivåheving, noe som vi alle kan være stolt av. Men, det stiller også krav til det nye styret.

Imidlertid håper vi at Jan fortsatt vil levere noen av sine glimrende artikler til *Stavangeren*.

Han er heldigvis ikke helt ute av styre og stell i Byhistorisk Forening. Sammen med Erling Sømme Kielland skal han være *vaktbikkje* i valgstyret og passe på hvem som skal inn i styret ved neste valg.

Det er ønskelig at foreningen får e-mail adresse til de som har tilgang til det. E-mail adressen kan sendes til John Olsen eller Kjell Petter Løhre.

Vi beklager at *Stavangeren* er forsinket denne gang, årsaken er flere, men vi forventer at kommende nummere vil være i rute.

Videre takker vi for de bidrag vi har fått til bladet og ser fram til nytt materiale fra gamle og nye bidragsytere.

Bjørn K. Aarre
leder redaksjonskomiteen